

Fogalmazás magyarul

BŐSZE PÉTER DR.

Semmelweis Egyetem I. Sz. Szülészeti és Nőgyógyászati Klinika, Fővárosi Szent István Kórház Nőgyógyászati Osztály, Budapest

E-posta: bosze@eagc.eu

A helyes magyar fogalmazásnak két, egymással összefüggő része van: a magyar mondatszerkesztés, valamint a megfelelő szavak kiválasztása, a szókincs. Ehhez tartozik még szakszerű szövegezés és a szövegszerkesztés. A mondatszerkesztést külön részben tárgyalom.

■ SZÓKINCS

A tudományos írás, az orvosi szakírás köznyelvi szókinccse behatároltabb, mint a hétköznapi beszédé: nehezen engedi a szakírásban szokatlan szóváltozatok alkalmazását. Ez voltaképpen egyfajta hagyomány. Egy-egy ritka, a szakszövegekben esetleg rendhagyó szó használata ennek ellenére színesítheti az írást, ha megfelelő helyre tesszük. Nem kell tartani a rokon értelmű szavak (szinonimák) alkalmazásától sem, különösen az ismétléseknél, jóllehet a szakszövegekben az ismétléseknek sokszor fontos, egyértelműsítő szerepe lehet. A szótárzás, az értelmező, a nyelvművelő és a rokon értelmű szavak szótárainak forrása nagy segítség a választékosabb fogalmazásban.

A szókincs bővítésében is hasznunkra van az eleink szakírásának tanulmányozása. A sok, régiesnek ható szó, talán nem is annyira régies, inkább csak szokatlan, mert azokat már nem használjuk az írásainkban; ám újra felfedezésükkel, bővíthetjük szavaink táráját. Még egy-egy „ásatag” szó is újraéledhet, esetleg új jelentést kaphat.

A magyar orvosi szakírás sarkalatos pontja az idegen szavak használata. Sokan vélik helyénvalónak az idegen kifejezések, kivált a görög–latin orvosi nevezéktanok használatát, sőt hangsúlyozzák is, hogy hagyományosak. Mások a magyar szavak használata mellett törnek pácát. Bárhogyan is vélekedjünk, az alapelvben mindenki egyetért: egyik sem zavarhatja a megértést. A lényeges szempont ebben is annak mérlegelése, hogy milyen közlési céllal hozzuk létre a szöveget.

AZ IDEGEN SZAKSZAVAK ALKALMAZÁSA ELŐNYÖK

Az idegen szakkifejezések pontosan és nemzetközileg egységesítve fejezik ki az általuk megtestesített szakfogalmat; ez a legnagyobb előnyük. Sokat közülük gyorsabban megértünk, mint a magyar megfelelőiket: részben hagyomány szerint – ilyenek

a görög–latin szakszavaink –, másrészt mert elterjedtek az angol és a hazai szakirodalomban is, megszoktuk a használatukat. Az effélék a régen meggyökeresedett görög–latin szakszavak és a mostanában alkotott új fogalmak, az újonnan felfedezett molekulák és más nevek angol szakkifejezései. Egyszer-egyszer, ha a magyar szakszó sokszor fordul elő, színesíthetjük is szövegezésünket.

HÁTRÁNYOK

Az idegen köz- és szakszavak szükségtelen használatának több árnyoldala van. Szüségtelen a használatuk akkor, amikor az idegen szót/fogalmat magyar szakszóval is tökéletesen kifejezhetjük. A leglényegesebb hátrányok a következők:

- A szükségtelen idegen szavakkal kevert írás nehezebben érthető, mit több, félreérthető, és nehezebben megjegyezhető is: az új idegen szavakat ugyanis nehezebb megjegyezni, mint a magyarokat.
- Magába hordozza a hibás fogalmazás veszélyét: mindennapi jelenség a helytelenül használt idegen szó. Az idegen szót nem elég érteni, tudni kell, hogy tényszerűen mit jelent. Igazából a fogalmat kell megérteni, amelyet sokszor egy idegen kifejezés elhomályosít. Ez az idegen kifejezés lehet közhasználatú, de szakszó is, amelyről csak akkor derül ki, hogy nem pontosan körülhatárolt, vagy nem is tudjuk, hogy ténylegesen mit jelent, amikor magyarra akarjuk fordítani, magyarul akarjuk mondani.
- Szűrhető a magyar nyelv sokszínűségét: az idegen szavak közül, nem is egyet, sokféle jelentésben használunk, például *információ/informál, kommunikál*. Ezek helyett megannyi magyar szóval lehet színesíteni írásunkat.

Egy példa: *Így kommunikáltak a hallgatóságnak (tájékoztatták a hallgatóságot). Hogyan tudjuk kommunikálni a vásárlók felé (meggyőzni a vásárlókat). Reggel találkozunk, és megkommunikáljuk (megbeszéljük). Segíti a sejt–sejt kommunikációt (elősegíti a sejtek közötti érintkezést). Az ígőzés egyfajta izgulásból, kifejezési nehézségből, kommunikációs zavarból eredhet (beszédzavarból). ...mivel a köznéppel csak a nemzeti nyelveken lehetett kommunikálni (szót érteni). A műveltség mai felgyorsult áramlása, a kulturális kommunikáció most sok további lehetőséget nyújt új... (a kultúra terjedése). ...az orvosi kommunikáció területei, eltérő regiszterek... (az orvosi kapcsolódások területei). Stb.*

- Az idegen szavak a tudományos közleményekben hajlamosítanak az „angolos” fogalmazásra, a többé-kevésbé angol szerkezetű mondatok írására. Ebből aztán gyakran keletkeznek zagyva, sem nem angol, sem nem magyar, hanem valamilyen öszvér nyelvi mondatok, bekezdések; ezt nevezzük „angomagy” mondatszerkesztésnek (1). Ilyenek különösen fordításoknál gyakoriak.
- Hátrányos az is, hogy a szükségtelen idegen szavaktól hemzsegő írások tévesen az orvosi nyelvünk szegénységének, elmaradottságának képzetét kelthetik. Hiányos ugyan a magyar orvosi nyelv, hiszen sok szakfoglalomnak még nincs magyar megfelelője, de annyira semmi szín alatt nem, hogy a szakszöveg idegen szavakkal legyen tele.
- Magyar szakszöveg keverve az idegen szavak sokaságával visszatetsző: elvész a tömör, zamatos magyar szövegezés.

Végeredményben a magyar szakszavakkal, szakfogalmakkal is kifejezhető, azaz a szükségtelenül használt idegen szakszavaknak az orvosi–biológiai szövegekben, beleértve a tudományos közleményeket is, több a hátrányos, mint az előnyös oldala. Az idegen szavak kiirtása mégis túlzott törekvés: van helyük pontosításra, egységesítésre, például zárójelben megadva a magyar szakszót követően.

A magyar írásmód számos előnye kötelességünké teszi, hogy a biológiai-orvosi szakszövegeket magyarul írjuk. A magyarul írt tudományos munkák (közlemények, szak- vagy tankönyvek) semmivel sem érnek kevesebbet az idegen szavakkal teletűzdelteknél, ugyanakkor tetszetősebbek és könnyebben is érthetők.

Az özönlő angol orvosi-biológiai szakszavak, szakkifejezések magyarítása szakmánk mai nyelvújítása, ez közös feladatunk, hiszen magyar orvostudomány csak és kizárólag magyar orvosi nyelven lehetséges.

■ SZAKMAI SZÖVEGEZÉS

A szakmai szövegezés a szakszöveg égésének megírása, felépítése. Jellegzetes magyar szakmai szövegezés az orvosi-biológiai nyelvben nincs; a tudományírás általános szempontjai nemzetközies, csupán árnyalatnyi eltérések fordulnak elő. Nem így a mondatszerkesztés, amely lényegében tér el az angolétól, tehát jellegzetesen magyar. A szöveg szerkesztése a szakmai szöveg elrendezése, tagolása; ez alapvetően nemzeti elvek szerinti.

Az orvosi írások szövegezésének is a kiindulópontja annak mérlegelése, hogy a szöveget milyen célból, hová és kiknek

hozzuk létre (tudományos szakközlemény, tudományos ismeretterjesztés, tankönyv vagy előadás, papírlapú vagy világhálós felületre szánjuk, ismeretterjesztés stb.). Bármelyikről is legyen szó, a szövegezésnél mindig az egészről indulunk ki, azt bontjuk részletekre, vagyis írásunk legelején tisztázzuk, hogy miről írunk, a részletek ezt követik. A kifejtettség, a részletezettség függ attól, hogy kiknek szánjuk a szöveget: a szűkebb vagy tágabb szakmának, avagy az érdeklődő szakma számára készült szakszöveg nem igényli egy-egy közismert fogalom kifejtését, ezzel szemben a tudományos ismeretterjesztésben ez elengedhetetlen lehet.

A tényszerű írás – mint fentebb említettük – a szakírás alapja; a magyar nyelvű szövegezésnél ez hatványozottan érvényes: szeretünk határozottan/határozottabban fogalmazni. Az angol nyelvű orvosi szakirodalomban sok a „talán” (*úgy tűnik, hogy* [it appears]...; *esetleg/lehetséges* [might be], *talán arra utal...* [perhaps, might suggests] *stb.*), magyarul határozottabb a fogalmazás (*ez arra utal; ebből arra (két dologra is) lehet következtetni; ennek alapján úgy véljük stb.*). Természetesen határozottan csak tényszerűségekről írhatunk, a még bizonytalan dolgok, magyarul írva is csak valószínűsíthetők. A különbség a nagyon valószínű határozottabb megfogalmazásában rejlik.

A szóképekkel az orvosi szakírásban minduntalan találkozunk; észre sem vesszük, mennyiszor használjuk. Különösen gyakori a rész-egész (főleg tanulmányoknál: *a betegcsoport halálózása* [a csoportba tartozó betegek halálózás] ....) és a megszemélyesítés (*eset a beteg helyett, az ábra mutatja*), de nem ritkák a képes szaknevek sem, kivált az anatómiában (*sella turcica – töröknyereg; méhkiürt, caput Medusae – a tárgult bőrvénák a medúza fejére emlékeztető rajzolata a köldök körül*). A szóképekkel változatossá tehetjük a fogalmazást, de vigyázzunk a kifejezés félreérthetlenségére.

A színesebb, „szépirodalmi” jellegű fogalmazással óvatosan bánjunk: a szakírásban a fennkölt szövegezésnek kevéssé van helye, éppen a szakírási hagyományok miatt; ennek eltűlése megint csak a hitelesség rovására mehet. Ennek ellenére, egy vagy két találó irodalmi hasonlat a tényszerű szakírás szövegezését is fordulatossá teheti.

A rövidítések nyakló nélküli alkalmazása idegen a magyar szövegezésben; az ilyenek nagyon gyakoriak az amerikai tudományos közleményekben.

IRODALOM

1. Bősze P. Angomagyos zagyvaságok Magyar Orvosi Nyelv 2011,2:88–90.